

Макіївський міський ліцей

***Розвиток умінь педагогів здійснювати
самоаналіз готовності до пошукової
діяльності, самооцінювання та
самокорекцію***

Вчителі: Садекова О.О.

Зуєв С. В.

2011 рік

Сучасні зміни української освіти визначили перехід від традиційної системи навчання і виховання до розширення спектра освітніх послуг, що вимагає від учителя здатності самостійно вибудовувати і реалізовувати власну концепцію діяльності. Визначення вчителем освітньої стратегії забезпечується безперервним вивченням власного педагогічного потенціалу, в основі якого лежить самоаналіз професійної діяльності.

Аналіз власної діяльності як процес осмислення педагогічного досвіду є найважливішим і своєрідним інструментом подолання існуючих у роботі труднощів, стимулом самовдосконалення. Тому розвиток здатності вчителі до самоаналізу є основною умовою для визначення кращих аспектів своєї професійної діяльності й труднощів.

Процесуальність самоаналізу спирається на прийомі пізнання, що містить у собі розкладання ситуації на елементи, з'єднання їх у єдине ціле, визначення причин і бачення перспектив їхнього розвитку. Аналіз власної діяльності вибудовується з позиції критичного відношення вчителя до професійної діяльності в минулому, сьогоденні і майбутньому. Такий підхід вимагає наявності у вчителя розвиненості аналітичних і асоціативних здібностей, самостійності, логіки.

Процес усвідомлення вчителем самого себе як професіонала базується на самопізнанні і здійснюються шляхом самоконтролю, самодіагностики, осмислення труднощів і самооцінки. Саме ці складові ми виділяємо як компоненти, що сприяють розвиткові здатності вчителя до самоаналізу.

З вищевикладених позицій розвиток здатності до самоаналізу професійної діяльності можна розглядати як складний багатофакторний аналітичний процес вивчення учителем свого педагогічного досвіду, заснованого на самоконтролі, самодіагностиці, усвідомленні труднощів і оцінюванні подальших перспектив самовдосконалення.

Розкриття сутнісної характеристики самоаналізу, представленій як переосмислення вчителем змісту професійної діяльності дозволяє визначити методологічні аспекти психологічних, технологічних і особистісних процесів.

Досить типовими для психологічної складового самоаналізу є властивості мислення, виявлених в ході аналізу власної діяльності. Даний процес дозволяє вчителю бачити складну динаміку професійного розвитку, більш того впливати на кінцеві результати.

Розвиток здатності вчителя до самоаналізу базується на формуванні умінь проводити аналіз власної діяльності і виробленню потреби в ньому. Тому самоаналіз має глибоку психологічну основу, що зв'язана з появою індивідуальної рефлексивної свідомості. Змістовний аспект проблеми базується на внутрішньому саморегулюючому механізмі, що, за словами Г.К. Селевко, складає потребу, спрямованість, Я-концепція [9]. Виходячи з цього, учитель розглядається як

суб'єкт, що випробує потребу в професійному пізнанні і самопізнанні. А це, у свою чергу, веде до формування таких особистісних характеристик як самоствердження, самовизначення, самовираження, самореалізація в педагогічній практиці. Такий підхід сприяє становленню педагогів як суб'єктів своєї активності.

У той же час самоаналіз є засобом успішної взаємодії і взаєморозуміння вчителя з учнями, батьками, колегами. У зв'язку з цим акцент переноситься на способи і прийоми проведення аналізу, у якому особливе місце приділяється усвідомленості засобів і методів вимірів кінцевих результатів. Тому аналіз власної діяльності можна розглядати як цілеспрямований процес установлення відносин між діями, мотивами і засобами або вихід у зовнішню позицію одного суб'єкта діяльності стосовно діяльності іншого [3].

З запропонованих позицій самоаналіз можна розглядати як переосмислення учителем своєї діяльності. Цей процес відбиває проблемно-конфліктні ситуації і породжує діюче відношення педагога як цілісного “Я” до власного поведіння і спілкування, до здійснюваної діяльності, соціокультурному відображенню [10]. Отже, аналіз власної діяльності орієнтований на засвоєння соціального досвіду і здійснюється за допомогою розвитку внутрішнього світу педагога, у якому виражається відношення до того, що він робить і що відбувається довкола нього.

Розглядаючи процес самоаналізу, ми виходили з того, що в ході професійної діяльності вчитель, що пізнає світ, за словами А.С. Рубінштейна, зіштовхується з протиріччям і внутрішнім дискомфортом [8].

Виявлення вчителем невідповідності тим часом, що є і тим, що потрібно, виводить його на подальшу ступінь – визначення проблеми і встановлення причин. Позначення чітких позицій професійних труднощів дозволяють перейти до пошуку шляхів їхніх усунень. Опорою для усвідомлення протиріч, визначення проблем і причин служить знання механізму самоаналізу й уміння адекватно його використовувати в аналізі власної діяльності.

Процес усвідомлення вчителем самого себе як професіонала базується на самопізнанні і здійснюються шляхом самоконтролю, самодіагностики, осмислення труднощів і самооцінки. Саме ці складові ми виділяємо як компоненти, що сприяють розвитку здатності вчителя до самоаналізу.

Самоконтроль розглядається з погляду початкової стадії аналізу. Це зв'язано з тим, що контроль допомагає встановлювати невідповідність між нормативно заданими параметрами і фактичним станом. У зв'язку з цим самоконтроль здійснюється шляхом порівняння ідеальної моделі професійної діяльності і власних дій, що дозволяє учителеві визначати протиріччя.

Самоаналіз сприяє виявленню вчителем причин професійних труднощів за допомогою одержання систематичної оперативної інформації і встановлення педагогічного діагнозу. Даний процес забезпечується самодіагностикою, за

допомогою якого вчитель, з одного боку, сам вибудовує інформаційні потоки, визначає коло педагогічних проблем і виділяє головні, з іншого боку – орієнтується на внутрішній розвиток, бачення своїх сильних і слабких сторін, усвідомлення існуючих протиріч і проблем, прогнозування подальшого самовдосконалення. Іншими словами самодіагностика розглядається як інструмент по виявленню і встановленню причинно-наслідкових зв'язків. У цьому випадку вчителю як мінімум необхідно володіти визначеним ступенем репрезентативністю в діяльності інших людей і тим самим бачити і порівнювати себе з навколишніми.

З вищевикладених позицій розвиток здатності до самоаналізу професійної діяльності можна розглядати як складний багатофакторний аналітичний процес вивчення учителем свого педагогічного досвіду, заснованого на самоконтролі, самодіагностику, усвідомленні труднощі і оцінюванні подальших перспектив самовдосконалення.

Успішність розвитку здатності вчителю до самоаналізу вимагає організаційно-педагогічного забезпечення. Це стає можливим завдяки побудові такої системи методичної роботи, що здатна створити мотиваційне, інформаційне, діагностичне, координаційне, психологічне забезпечення [Додаток 1].

Формування готовності педагога до самоаналізу вимагає відповідної організації, якій властиве наступне: вона гнучко реагує на зміни умов освітнього соціуму; взаємодія вчителів заснована на співробітництві; педагоги керують змінами; у ній є сприятливі можливості для професійного росту і самоактуалізації.

Ступінь освоєння основ аналізу власної діяльності залежить від активної професійної позиції вчителя. Для її розвитку в методичній роботі необхідно використовувати інноваційні форми, що забезпечують розкріпачення, професійне самоствердження і самовираження вчителя. Важливість даного твердження полягає в тому, що в ході активної роботи учителю формуються такі якості, як самостійність, логіка міркування, аналітичне й асоціативне мислення, що необхідні для розвитку здатності до самоаналізу.

Усебічний розвиток учителя, формування його відносин до удосконалювання професійної діяльності відбувається в ході спілкування і педагогічної практики, що забезпечують появи рефлексивної свідомості. Це зв'язано з тим, що природа самоаналізу заснована на відображенні освітньої діяльності, завдяки чому можна розглядати педагога як суб'єкта, що усвідомлює свої дії, і як об'єкта, що здійснює професійну діяльність.

Опорними в розвитку здатності до самоаналізу ми визначили наступне: проєктувальні, методичні, комунікативні, інформаційні, оцінюючі, організаторські, управлінські здібності.

Згідно характеристикам і критеріям оцінки виділені наступні рівні сформованості самоаналізу вчителів: низький (чуттєво-емоційний), середній (усвідомлений), високий (системно-усвідомлений) – розроблені показники їхньої розвиненості (таблиця 1)

Критерії рівнів сформованості компонентів самоаналізу

Компоненти самоаналізу	Рівні і показники		
	Низький	Середній	Високий
Самоконтроль	Спонтанний контроль, коли все визначається за допомогою інтуїції	Усвідомлений добір, порівняння, зіставлення необхідних фактів, явищ	Встановлення асоціацій з раніше вивченими і знайомими фактами, явищами, а також з новими якостями предмета в цілісності їхніх зв'язків і характеристик
Самодіагностика	Неволодіння навичками проведення діагностики	Уміння визначати проблему і причини їхнього виникнення	Виявлення проблем і визначення їхньої пріоритетності, а також причини виникнення
Усвідомлення труднощів	Слабко виражена усвідомленість труднощів	Усвідомлення результатів діяльності	Передбачення можливих наслідків прийнятих рішень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків
Самооцінка	Слабко розвинені навички самооцінки	Комбінування раніше використовуваних методів і перебудування причин їхнього виникнення	Критична оцінка педагогічної проблеми й уміння прогнозувати результати своєї праці

По інтегральному показнику сформованості компонентів самоаналізу можна визначити рівні розвитку здатності вчителів до аналізу власної діяльності, що мають наступні характеристики:

- спонтанна аналітична дія, коли все визначається з позиції емоцій і почуттів;
- усвідомленість виділення існуючих і значимих педагогічних ситуацій, звертання думки на результат;
- виділення протиріч, усвідомленість, системність, звертання думок на результат і процес його одержання з позиції критичного аналізу.

...У самій своїй основі педагогічна праця - дійсна творча праця - коштує близько до наукового дослідження. Ця близькість, споріднення полягає насамперед в аналізі фактів і необхідності передбачати. Учитель, що вміє проникати думкою в сутність фактів, у причинно-наслідкові зв'язки між ними, запобігає багато труднощам і невдачам...» [12].

В основі творчої праці вчителів, таким чином, лежить насамперед вміння аналізувати свою педагогічну діяльність на уроці.

Самоаналіз уроку, як один з інструментів самовдосконалення вчителя, формування і розвитку його професійних якостей, дає можливість:

- формувати і розвивати творчу свідомість, що виявляється в умінні сформулювати і постановки мети своєї діяльності і діяльності учнів;
- розвинути вміння встановлювати зв'язок між умовами своєї педагогічної діяльності і засобами досягнення педагогічних цілей;
- формувати вміння чітко планувати і передбачати результати своєї педагогічної праці;
- сформувати педагогічну самосвідомість учителя, коли він поступово починає бачити, розуміти необхідний і істотний зв'язок між способом його дій і кінцевим результатом уроку.

Від вміння аналізувати свій власний урок, конкретні педагогічні ситуації, що виникають на ньому, результати педагогічних впливів на учня, результати своєї праці багато в чому залежить вміння вчителя спланувати, організувати, проконтролювати, відрегулювати свою педагогічну діяльність. Від самоаналізу уроку багато в чому залежить педагогічна майстерність учителя, продуктивність його педагогічної праці.

Підводячи підсумок вище сказаному, можна зробити висновок, що пропонована модель розвитку здатності до самоаналізу в процесі педагогічної роботи забезпечує появу у вчителя новоутворення, орієнтованих на фіксацію того, що педагог як особистість і як професіонал здобуває. Більш того, даний процес дозволяє формувати потреби і спрямованість педагогів на усвідомлення підвищення професійного росту.

Література:

1. *Асмолов А.Г.* Психология личности. – М., 1990.
2. *Брунер Дж.* Психология познания: За пределами непосредственной информации. – М., 1977.
3. *Зверева В.И.* Самоаттестация школы. – М., 1999.
4. *Зимняя И.А.* Педагогическая психология. – М., 1999.
5. *Конаржевский Ю.А.* Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой. – М., 1986.
6. *Кульневич С.В.* Педагогика личности от концепции до технологии. – Ростов-н/Дону, 2001.
7. *Менегетти А.* Проект “Человек”. – М., 2001.
8. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии. – М., 1989.
9. *Селевко Г.К.* Технология саморазвития личности школьника// Образование в современной школе. – 2002. - № 2.
10. *Степанов С.Ю.* и др. Управленческая инноватика: рефлепрактические методы. – М., 1993.
11. *Конаржевский Ю. А.* М.: Центр «Педагогический поиск». – 2003.
12. *Сухомлинський В. А.* Как воспитать настоящего человека. Киев, 1975.

Аспекти розвитку здатності вчителя до самоаналізу

